

Michał Poszwa

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

RYZIKO PODATKU OD TOWARÓW I USŁUG

Streszczenie: Ryzyko podatkowe jest nieodłącznym elementem działalności przedsiębiorstwa. Oznacza ono niepewność podatkowych konsekwencji podejmowanych decyzji i działań. Szczególny obszar ryzyka podatkowego obejmuje podatek od towarów i usług. Identyfikacja ryzyka VAT powinna być dokonywana według elementów konstrukcji podatku. Niezbędne jest przy tym wyodrębnienie ryzyka prawidłowej realizacji obowiązków podatkowych oraz ryzyka związanego z optymalizacją podatkową.

Słowa kluczowe: VAT, ryzyko, ryzyko podatkowe.

1. Wstęp

Nieodłącznym atrybutem działalności gospodarczej jest ryzyko. Uwzględnienie ryzyka w podejmowanych decyzjach i działaniach stanowi najczęściej warunek uzyskania niezbędnej racjonalności i efektywności. Jednocześnie złożoność kategorii ryzyka uniemożliwia jego precyzyjną segmentację, a co za tym idzie – jednoznaczną percepcję przez decydentów. Na potrzeby zarządzania dokonuje się wyodrębniania różnych obszarów ryzyka, które odzwierciedlają czynniki determinujące funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Prowadzi to do ustalenia ryzyk szczegółowych oraz powiązań między nimi, a następnie do określenia ich znaczenia dla podmiotu. Wyodrębnienie obszarów ryzyka pozwala przedsiębiorcy na ustalenie, które z nich należy podjąć (r. normalne), na które można sobie pozwolić (r. dopuszczalne), a na które nie można (r. niedopuszczalne) oraz na którego niepodjęcie nie można sobie pozwolić (r. niezbędne) [Karmańska A. (red.) 2008, s. 65].

Jednym z ryzyk szczegółowych jest ryzyko podatkowe. Może być ono analizowane jako wyodrębniony rodzaj ryzyka albo jako komponent innych ryzyk (np. ryzyka płynności). Skutki podatkowe działalności gospodarczej, a w szczególności wielkość ciężaru podatkowego, nie są pewne. Warunki niepewności tworzą zarówno złożone i dynamiczne otoczenie podatkowe, jak i przedmiot działalności i sposób zorganizowania przedsiębiorstwa wyznaczony przez ludzi, procedury i technologie. Wielość elementów tworzących system podatkowy oraz ich skomplikowanie, a także zróżnicowanie przedmiotu opodatkowania powodują, że ryzyko podatkowe jest kategorią bardzo złożoną. Utrudnia to ocenę jego znaczenia oraz możliwości kontrowania.

Zrozumienie istoty i rozpoznanie elementów składowych ryzyka podatkowego są warunkami podjęcia świadomej reakcji przez podatnika. Powinna ona doprowadzić co najmniej do ograniczenia, a nawet uniknięcia poszczególnych ryzyk składających się na ryzyko podatkowe. Dokładne rozpoznanie wszystkich czynników ryzyka podatkowego przedsiębiorstwa nie jest z pewnością możliwe ani też potrzebne. Analiza ryzyka podatkowego powinna być prowadzona według poszczególnych elementów otoczenia podatkowego. Należy tutaj wyodrębnić instytucje (podmioty) tworzące i stosujące prawo podatkowe, procedury i instytucje ogólnych norm podatkowych oraz wszystkie obciążenia obowiązkowe. Poszczególne podatki charakteryzują się określonym ryzykiem, które zależy od przedmiotu opodatkowania, określenia elementów konstrukcji podatku oraz od procedur rozliczeniowych.

Celem artykułu jest analiza ryzyka podatku od towarów i usług, a w szczególności identyfikacja czynników ryzyka oraz określenie ich skutków i znaczenia dla różnych podatników.

2. Zakres analizy ryzyka podatkowego

Prowadzenie działalności gospodarczej wiąże się z koniecznością realizacji przez przedsiębiorstwo obowiązków podatkowych. Z punktu widzenia makroekonomicznego nałożenie podatku jest pewne. Każdy podatek jest płacony przez większą lub mniejszą grupę podatników. Nie ma jednak takiego podmiotu, który płaci wszystkie obciążenia (podatkowe i paropodatkowe) występujące w systemie podatkowym. Z punktu widzenia mikroekonomicznego istnieje zatem problem ustalenia zakresu obowiązku podatkowego w szczególności przed rozpoczęciem działalności. Przy tym zakres obowiązków podatkowych (określony ilością obciążeń) podlega zmianom, które polegają na ich zwiększeniu bądź zmniejszeniu¹. Dwukierunkowość zmian oznacza możliwość wystąpienia zarówno straty, jak i korzyści. Dla części przedsiębiorców istnieje wiele wariantów opodatkowania (np. podatek dochodowy) oraz możliwość zastosowania zwolnienia podmiotowego (np. podatek od towarów i usług). Istnieją więc warunki do realizacji ryzyka polegającego na nieprawidłowym lub nieoptymalnym ustaleniu zakresu opodatkowania.

Rozliczenie podatku poprzedza ustalenie momentu powstania obowiązku podatkowego, a więc ustalenie, kiedy wystąpiła sytuacja, z którą wiąże się obowiązek zapłaty podatku. Określenie momentu powstania obowiązku podatkowego polega na ustaleniu rzeczywistego przebiegu zdarzeń gospodarczych. Ponadto należy uwzględnić wiele sytuacji szczególnych, które są regulowane w prawie podatkowym. Dokonanie jednoznacznej oceny sytuacji faktycznej może w praktyce okazać

¹ Na przykład zwolnienie z podatku może zostać rozszerzone na nowe podmioty lub przedmioty opodatkowania. Dotyczy to również podatku VAT, ponieważ od 2010 r. zwiększono dwukrotnie limit obrotów uprawniający do zwolnienia z podatku. W efekcie podmioty, które straciły prawo do zwolnienia ze względu na przekroczenie niskiego limitu obrotów ponownie je uzyskały po podwyższeniu limitu.

się niemożliwe, co ma dodatkowo znaczenie przy planowaniu optymalnego sposobu prowadzenia działalności. Istnieją więc warunki realizacji ryzyka polegającego na nieprawidłowym lub nieoptymalnym ustaleniu momentu powstania obowiązku podatkowego.

Indywidualnie ustalony obowiązek podatkowy musi być zrealizowany poprzez zapłatę podatku. Ustalenie podatku do zapłaty odbywa się w ramach procedury rozliczeniowej. Polega ona na obliczeniu podstawy opodatkowania, zastosowaniu stawki podatku oraz ewentualnych odliczeń od podstawy i od podatku. Zasady określania powyższych elementów konstrukcji podatku nie zawsze są jednoznacznie zapisane w treści norm prawnych. Dotyczy to w szczególności ustalania podstawy obliczenia podatku dochodowego oraz odliczania naliczonego VAT. Istnieją więc warunki do realizacji ryzyka polegającego na nieprawidłowym lub nieoptymalnym ustaleniu zobowiązania podatkowego.

Obowiązki podatkowe przedsiębiorstwa powinny być realizowane w sposób zapewniający ciągłość funkcjonowania oraz osiągnięcie celów (prawidłowo). Prawdliwość oznacza zgodność z przepisami. Ryzyko podatkowe oznacza prawdopodobieństwo wystąpienia skutków podatkowych innych niż te, które wystąpiłyby przy prawidłowym stosowaniu przepisów. Dla oceny poprawności rozliczeń podstawowe znaczenie ma jednak sposób interpretacji przepisów. Interpretacja ta może być jednoznaczna i nie budzić wątpliwości albo niejednoznaczna, a więc inna w ocenie podatnika niż organu podatkowego lub sądu. Nieprawidłowe zastosowanie przez podmiot jednoznacznej normy podatkowej (niezależnie od oceny jej „słuszności”) oznacza realizację ryzyka wystąpienia błędu. W pozostałych przypadkach ryzyko podatkowe realizuje się na skutek zastosowania przez podatnika odmiennej interpretacji przepisu podatkowego. Skutkiem uznania przez podatnika lub sąd nieprawidłowości ustalenia zakresu obowiązku podatkowego i/lub momentu powstania obowiązku podatkowego, i/lub wysokości zobowiązania podatkowego jest wystąpienie dodatkowych wydatków oraz odpowiedzialność karna i ewentualna utrata reputacji.

Prawidłowa realizacja obowiązków podatkowych nie gwarantuje jednak osiągnięcia wymaganej efektywności. Swoboda pozostawiona podatnikowi w zakresie sposobu prowadzenia działalności oraz sposobu dokonywania rozliczeń pozwala na optymalizację opodatkowania. Celem optymalizacji podatkowej może być:

- 1) dążenie do minimalizacji wydatków przy uwzględnieniu ryzyka podatkowego lub
- 2) dążenie do ograniczania ryzyka podatkowego przy uwzględnieniu możliwości minimalizacji wydatków.

Niezależnie od ustalonych priorytetów polityki podatkowej przedsiębiorstwa (minimalizacja wydatków lub minimalizacja ryzyka) nie ulega wątpliwości, że istnieją dwie prawidłowości. Po pierwsze, zaniechanie działań zmierzających do minimalizacji wydatków podatkowych skutkuje ryzykiem osiągnięcia efektywności niższej niż możliwa do uzyskania. Należy zatem ustalić, czy podmiot może sobie na to pozwolić. Jeżeli tak, to jest to równoznaczne z finansowaniem ryzyka poprzez zapła-

tę wyższego podatku. Po drugie, podjęcie działań zmierzających do zwiększenia przepływów pieniężnych lub zmniejszenia efektywnej stopy podatku (do czego prowadzi minimalizacja wydatków podatkowych), skutkuje najczęściej zwiększeniem ryzyka podatkowego. Konieczne jest zatem rozstrzygnięcie, jaki jest akceptowalny poziom dodatkowego ryzyka.

Ryzyko podatkowe oznacza prawdopodobieństwo wystąpienia nieoptymalnych oraz innych niż oczekiwane konsekwencji podatkowych prowadzonej działalności. Występowanie ryzyka podatkowego wynika z nakładania przez podmioty publiczne obciążeń, które są parametrami przy podejmowaniu decyzji gospodarczych. Akceptacja ryzyka podatkowego stanowi warunek prowadzenia działalności przedsiębiorstwa. Jednocześnie podatnik może do pewnego stopnia wpływać na zakres i poziom ryzyka poprzez zastosowanie procedur zarządzania. Punktem wyjścia w zarządzaniu ryzykiem podatkowym jest analiza ryzyka dla danego przedsiębiorstwa. Pozwala ona na identyfikację i ocenę różnych obszarów ryzyka podatkowego, w tym ryzyk poszczególnych podatków i innych obciążeń publicznoprawnych.

Ryzyko podatkowe ma charakter obiektywny. Wynika bowiem z niemożności przewidzenia przebiegu procesów gospodarczych będących przedmiotem opodatkowania. Realizacja ryzyka podatkowego następuje w określonych sytuacjach (np. sprzedaż i zakup towarów, ponoszenie kosztów, zawarcie umowy), które stanowią treść działalności przedsiębiorstwa. Jednocześnie ryzyko podatkowe ma wymiar subiektywny, co związane jest z indywidualną oceną możliwości wystąpienia skutków podatkowych (np. ocena skutków określonej kwalifikacji kosztów).

Istotne znaczenie dla analizy ryzyka podatkowego ma wyodrębnienie ryzyka czystego i spekulacyjnego [Tarczyński, Mojsiewicz 2001, s. 19]. Prosta interpretacja prowadzi do uznania, że ryzyko podatkowe ma charakter ryzyka czystego. Zapłata podatku wiąże się bowiem ze stratą (wydatkiem), która nie wystąpi w przypadku braku opodatkowania. Ryzyko podatkowe realizuje się poprzez zapłatę podatku lub zapłatę wyższą niż oczekiwana (również w postaci sankcji lub wydatków administracyjnych). Jak jednak interpretować możliwość wystąpienia podatku niższego niż oczekiwany (lub efektywnej stopy podatku niższej niż oczekiwana)? Jeżeli obciążenie podatkiem może być wyższe lub niższe niż oczekiwane, wówczas należy uznać, że ryzyko podatkowe ma charakter spekulacyjny.

Ryzyko podatkowe ma charakter czysty, a więc może się zrealizować tylko poprzez wystąpienie dodatkowych wydatków, jedynie w określonych sytuacjach. Po pierwsze, jeżeli podmiot gospodarczy ukrywa obowiązek podatkowy (np. działalność bez zgłoszenia – „na czarno”), wówczas zapłata podatku oznacza realizację ryzyka, którego podmiot chciał uniknąć. Po drugie, jeżeli realizacja obowiązku podatkowego analizowana jest według kryterium prawidłowości. Uznanie nieprawidłowości np. rozliczenia podatkowego prowadzi najczęściej do realizacji ryzyka poprzez dodatkowe wydatki. Po trzecie, efektem optymalizacji podatkowej może być brak wydatków podatkowych (straty) lub dodatkowe wydatki (strata) bez możliwości osiągnięcia „niespodziewanych” zysków. Na przykład zastosowanie amorty-

zacji przyspieszonej zakłada uzyskanie czasowego zmniejszenia podatku dochodowego. Jeżeli podatnik oczekuje wystąpienia maksymalnych oszczędności mierzonych stawką podatku dochodowego, to w warunkach nieziennej stawki podatku realizacja ryzyka może polegać jedynie na wystąpieniu straty (brak korzyści lub korzyść mniejsza od oczekiwanej).

Ryzyko podatkowe będzie miało charakter spekulacyjny, jeżeli jego realizacja może spowodować straty lub zyski. Taka sytuacja wynika najczęściej z prowadzenia optymalizacji podatkowej. Na przykład stosowanie amortyzacji przyspieszonej spowoduje w warunkach malejących stawek podatkowych (i przy odpowiednio wysokich dochodach) uzyskanie dodatkowych oszczędności, które nie musiały być oczekiwane przez podatnika. Wyodrębnienie ryzyka czystego i spekulatywnego nie zawsze prowadzi do jednoznacznych interpretacji ryzyka podatkowego, co jest zgodne z opiniami na temat klasyfikacji ryzyka (por. [Williams 2002, s.76]). Podział na ryzyko czyste i ryzyko spekulatywne jest jednak użyteczny, pozwala bowiem na ustalenie potencjalnych skutków realizacji ryzyka podatkowego. Jeżeli podatnik podejmuje działania optymalizacyjne (np. poprzez utworzenie podatkowej grupy kapitałowej) w celu uzyskania oszczędności dla zdobycia przewagi konkurencyjnej, wówczas można stwierdzić, że oznacza to dążenie do wykorzystania szansy, a więc realizację ryzyka spekulatywnego.

Analiza ryzyka dowolnego podatku powinna być prowadzona według następujących elementów tworzących obszary ryzyka:

- 1) ryzyko dotyczące zakresu obowiązku podatkowego,
- 2) ryzyko dotyczące momentu powstania obowiązku podatkowego,
- 3) ryzyko dotyczące wysokości zobowiązania podatkowego.

Analizę wyodrębnionych obszarów ryzyka należy prowadzić w dwóch płaszczyznach. Po pierwsze, identyfikacja i ocena ryzyka powinny być dokonywane pod kątem prawidłowości, a więc zgodności z przepisami. Po drugie, należy wyodrębnić ryzyka wynikające z optymalizacji podatkowej. Przy czym optymalizacja może być traktowana zarówno jako źródło dodatkowego ryzyka, jak i jako sposób ograniczania ryzyka podatkowego.

Należenie podatku wiąże się z oczywistą niedogodnością dla podatnika, polegającą na ponoszeniu wydatków (zapłata podatku, koszty ewidencji i rozliczeń) oraz podejmowaniu ryzyka. Najprostszym sposobem uniknięcia wydatków i ryzyka jest niepodejmowanie czynności opodatkowanych. W działalności gospodarczej jest to jednak niemożliwe. Konstrukcja prawna podatku od towarów i usług pozwala jednak niektórym podmiotom na uniknięcie opodatkowania. Nie oznacza to jednak eliminacji ryzyka, ponieważ podmiot zwolniony z VAT musi na bieżąco analizować czy spełnia warunki zwolnienia. Ponadto, wykorzystując prawo do uniknięcia podatku, naraża się na ryzyko nieopłacalności zwolnienia.

Poniższa analiza dotyczy wyłącznie przedsiębiorstw, niezależnie od tego, czy zostały zarejestrowane w odpowiednich ewidencjach.

3. Ryzyko prawidłowości rozliczeń VAT

Ryzyko prawidłowej realizacji obowiązków wynikających z przepisów dotyczących podatku od towarów i usług jest zdeterminowane czynnikami zewnętrznymi oraz wewnętrznymi podmiotu. Do czynników zewnętrznych należy złożoność i znaczna objętość przepisów podatkowych oraz interpretacji, międzynarodowy charakter regulacji, zmienność przepisów, relatywnie duża częstotliwość kontroli podatku. Istotnym czynnikiem ryzyka jest ekonomiczny mechanizm podatku, który stwarza „okazje” do oszustw podatkowych. Do czynników wewnętrznych należą: skala działalności, przedmiot i złożoność działalności, organizacja procedur wewnętrznych, kompetencje pracowników, technologia rejestrowania i przetwarzania danych podatkowych.

Pierwszy obszar ryzyka dotyczy prawidłowości ustalenia obowiązku podatkowego. Wszystkie podmioty wykonujące czynności opodatkowane, w tym przede wszystkim prowadzące działalność gospodarczą (przedsiębiorstwa), są zobowiązane do stosowania podatku. Jednak niektóre podmioty są przymusowo zwolnione z VAT (wykonujące wyłącznie usługi zwolnione z VAT, np. usługi medyczne) albo zwolnione dobrowolnie (u których obroty nie przekroczyły rocznie 100 000 zł). Do czynników ryzyka prawidłowego ustalenia obowiązku podatkowego należy zaliczyć:

1) u podmiotów zwolnionych z VAT:

- ryzyko prawidłowej interpretacji warunków zwolnienia (np. ze względu na przedmiot działalności),
- ryzyko prawidłowej identyfikacji utraty prawa do zwolnienia (np. ze względu na zmianę zakresu działalności),
- ryzyko zmiany przepisów dotyczących zakresu zwolnienia,

2) u podmiotów opodatkowanych VAT:

- ryzyko prawidłowej interpretacji warunków opodatkowania (np. przedmiot działalności),
- ryzyko prawidłowej identyfikacji utraty prawa do zwolnienia (np. ze względu na zmianę zakresu firmy),
- ryzyko prawidłowej rezygnacji ze zwolnienia.

Powyższe ryzyko dotyczy podmiotów wykonujących wyłącznie lub częściowo usługi zwolnione z VAT oraz podmiotów, u których wartość sprzedaży nie przekroczyła 100 000 zł.

Ryzyko prawidłowego ustalenia momentu powstania obowiązku podatkowego dotyczy wszystkich podatników VAT i zależy od przedmiotu działalności. Do podstawowych czynników ryzyka należy zaliczyć:

- ryzyko prawidłowego określenia momentu wydania towaru lub wykonania usługi,
- ryzyko prawidłowego momentu wystawienia faktury,
- ryzyko prawidłowego określenia momentu otrzymania zapłaty
- ryzyko prawidłowego określenia innych okoliczności potwierdzających sprzedaż w przypadku niektórych działalności,

- ryzyko prawidłowego określenia momentu WNT, WDT, eksportu i importu,
- ryzyko zmiany przepisów i interpretacji,
- ryzyko właściwej organizacji procedur w przedsiębiorstwie.

Ryzyko prawidłowego określenia momentu powstania obowiązku podatkowego realizuje się poprzez wystąpienie straty polegającej na płatnościach o charakterze sankcji.

Ryzyko dotyczące prawidłowości ustalania zobowiązania podatkowego dotyczy elementów konstrukcji podatku. Ryzyko to odnosi się przede wszystkim do poprawności odliczenia podatku naliczonego od podatku należnego. Do podstawowych czynników ryzyka należy zaliczyć:

- ryzyko prawidłowego ustalenia podstawy opodatkowania,
- ryzyko prawidłowego ustalenia stawki podatku innej niż podstawowa,
- ryzyko prawidłowego odliczenia podatku naliczonego (ryzyko dotyczy: określenia związku zakupów ze sprzedażą opodatkowaną, prawidłowości otrzymanej faktury, wiarygodności wystawcy faktury, terminu odliczenia podatku itp.),
- ryzyko prawidłowego zastosowania kasy fiskalnej (terminowość i zgodność techniczna),
- ryzyko prawidłowego prowadzenia ewidencji,
- ryzyko prawidłowego i terminowego dokonywania rozliczeń i składania deklaracji.

Ryzyko dotyczące prawidłowego wykonania obowiązków w zakresie rozliczania VAT realizuje się poprzez wystąpienie straty. Skutkiem wystąpienia nieprawidłowości będą dodatkowe wydatki, również te o charakterze sankcji. Ograniczanie ryzyka następuje poprzez właściwą organizację procedur wewnętrznych oraz poprawną interpretację przepisów.

4. Ryzyko optymalizacji VAT

Optymalizacja podatku VAT ma na celu uzyskanie korzyści polegających na zmniejszeniu wydatków podatkowych. Zmniejszenie wydatków może mieć charakter ostateczny lub czasowy (odroczenie). Procedury zarządzania podatkami muszą jednak uwzględniać problem ryzyka. Najczęściej bowiem wykorzystanie potencjalnych mechanizmów optymalizacji wiąże się ze wzrostem ryzyka podatkowego. Optymalizacja podatkowa polega na wykorzystaniu dostępnych praw wyboru sposobu realizacji obowiązków podatkowych lub sposobu prowadzenia działalności.

Optymalizacja może dotyczyć ustalania zakresu obowiązku podatkowego. Polega ona na wyborze opodatkowania lub zwolnienia z VAT przez małych przedsiębiorców. Do czynników ryzyka można zaliczyć:

- ryzyko opłacalności zwolnienia z VAT,
- ryzyko opłacalności rezygnacji ze zwolnienia z VAT,
- ryzyko opłacalności opodatkowania ryczałtowego.

Ryzyko związane z optymalizacją zakresu obowiązku podatkowego polega na możliwości wystąpienia strat, a w niektórych przypadkach również zysków. Ryzyko dotyczące wyboru opodatkowania lub zwolnienia z VAT wynika ze znacznej złożoności problemu decyzyjnego. Analiza opłacalności musi bowiem uwzględniać sprzedaż i zakupy opodatkowane planowane w okresie do dwóch lat. Warunkiem uzyskania korzyści ze zwolnienia z VAT jest dokonywanie sprzedaży opodatkowanej stawką podstawową na rzecz odbiorców zwolnionych z VAT. Zwolnienie jest opłacalne, jeżeli planowana kwota podatku naliczonego w okresie do końca następnego roku jest niższa od kwoty podatku należnego. (por. [Poszwa 2007a, s. 145]). Dodatkową korzyścią ze zwolnienia z VAT jest uniknięcie ryzyka związanego z rozliczeniem podatku i kontrolą podatkową.

Konieczne jest również uwzględnienie pozycji konkurencyjnej podmiotu i wpływu, jaki może mieć na konkurencyjność decyzja o wyborze zwolnienia lub opodatkowania. Jeżeli odbiorca uzależnia dokonywanie zakupów od otrzymania faktury VAT, wówczas wybór zwolnienia osłabia pozycję konkurencyjną. Jeżeli odbiorcy nie oczekują faktur, wówczas zwolnienie z VAT pozwala na uzyskanie przewagi konkurencyjnej. Przewaga ta stanowi potencjalny zysk z przyjęcia ryzyka spekulacyjnego.

Ryzyko optymalizacji VAT odnosi się również do sterowania momentem powstania obowiązku podatkowego. Każdy podatnik VAT ma prawo sterowania terminem wydania towaru lub wykonania usługi albo momentem wystawienia faktury. Przyspieszanie lub opóźnienie transakcji albo jej dokumentowania umożliwia odroczenie zapłaty podatku. Ryzyko polega na możliwości realizacji straty poprzez wystąpienie efektów ubocznych polegających na nieoptymalnym rozliczeniu podatku dochodowego oraz sprzeczności interesów z kontrahentami.

Szczególnym instrumentem optymalizacji momentu powstania obowiązku podatkowego jest metoda kasowa rozliczeń. W tym przypadku obowiązek podatkowy powstaje w momencie otrzymania zapłaty, ale nie później niż 90. dnia od wydania towaru lub usługi. Taki mechanizm zmniejsza ryzyko płynności oraz może powodować uzyskanie przewagi konkurencyjnej (wydłużenie terminów płatności). Metoda kasowa powoduje jednak zwiększenie innych elementów ryzyka podatkowego. Dodatkowe ryzyko związane jest z definitywnym warunkiem polegającym na możliwości odliczenia podatku naliczonego, jeżeli dokonano zapłaty za zakupy. Ponadto odbiorcy podatnika muszą spełnić dodatkowe warunki do odliczenia podatku naliczonego. To najczęściej będzie skutkowało zmniejszeniem konkurencyjności podatnika.

Ryzyko optymalizacji VAT może dotyczyć, chociaż w ograniczonym zakresie, ustalania i realizacji zobowiązania podatkowego. Optymalizacja odbywa się poprzez stosowanie odpowiednich stawek VAT, sterowanie terminami realizacji i dokumentowania zakupów opodatkowanych oraz rozliczenia kwartalnego. Ponadto w przypadku wybranych rodzajów działalności możliwy jest wybór szczególnych zasad

opodatkowania (opodatkowanie ryczałtowe zamiast na zasadach ogólnych). Ryzyko polega na przyjęciu, że względów ostrożnościowych, stawki podstawowej zamiast obniżonej, co powoduje ograniczenia po stronie popytu lub zmniejszenie rentowności. Ryzyko może polegać również na nieoptymalności terminów realizacji zakupów oraz rozliczenia kwartalnego, jeżeli podatnik ma prawo do zwrotu VAT. Rozliczanie kwartalne opóźni ostatecznie zwrot podatku. Wybór ryczałtowego sposobu rozliczenia (np. w przypadku rolników) wiąże się z jego opłacalnością. Szczegółowe warunki opłacalności metody ryczałtowej VAT są opisane w pracy Wyrzykowskiej [2006, s. 251-259]. Wybór sposobu rozliczenia skutkuje wyższym lub niższym obciążeniem niż oczekiwane przez podatnika (ryzyko spekulacyjne).

Konstrukcja podatku od towarów i usług oraz treść norm prawnych powodują, że podatnicy nie mają zbyt wielu możliwości optymalizacji podatkowej. Mali przedsiębiorcy dysponują zdecydowanie większym zakresem swobody, gdyż potencjalnie mogą wpływać zarówno na wysokość podatku, jak i na sposób rozliczenia. Powoduje to jednak w efekcie podjęcie dodatkowego ryzyka.

5. Zakończenie

Możliwość wpływania na ryzyko podatkowe związane z prowadzeniem działalności gospodarczej wymaga identyfikacji szczegółowych ryzyk związanych między innymi z poszczególnymi obciążeniami. Analiza ryzyka podatku powinna być prowadzona według elementów konstrukcji podatku i przy uwzględnieniu charakteru ryzyka. Ryzyko podatkowe może być zarówno ryzykiem czystym, jak i ryzykiem spekulatywnym. Charakter ryzyka determinowany jest podejmowaniem działań zmierzających do minimalizacji ciężaru podatkowego. Ryzyko związane z VAT realizuje się przede wszystkim poprzez wystąpienie straty (ryzyko czyste). Wynika ono zarówno z możliwości wystąpienia niezgodności z przepisami, jak i z prowadzenia optymalizacji. Znaczna złożoność i skala działalności niewątpliwie zwiększają poziom ryzyka. W przypadku optymalizacji możliwe jest uzyskanie rezultatu lepszego niż oczekiwany (ryzyko spekulacyjne). Oczekiwanie zysków z optymalizacji VAT dotyczy tych małych podatników, którzy mogą wykorzystać dostępne wyłącznie im prawa wyboru sposobu realizacji obowiązków dotyczących VAT. Dla wszystkich podatników ryzyko VAT związane jest z ustalaniem zakresu i momentu powstania obowiązku podatkowego oraz zobowiązania podatkowego. Skala ewentualnych strat musi być oceniana indywidualnie przez podatników. Dodatkowe obciążenia finansowe, koszty dostosowania do wyników kontroli podatkowej oraz utrata reputacji mogą mieć znaczny wpływ szczególnie na mniejsze podmioty. Błędne decyzje w zakresie optymalizacji zmniejszają rentowność lub osłabiają konkurencyjność przedsiębiorstwa. Ograniczanie ryzyka polega na właściwej organizacji i realizacji procedur ustalania obowiązku i zobowiązania podatkowego oraz na planowaniu działalności.

Literatura

- Jajuga K. (red.), *Zarządzanie ryzykiem*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Karmańska A. (red.), *Ryzyko w rachunkowości*, Difin, Warszawa 2008.
- Podatki 2009*, Meritum, Warszawa 2009.
- Poszwa M., *Analiza opłacalności opodatkowania lub zwolnienia z podatku VAT*, [w:] *Rachunkowość w zarządzaniu jednostkami gospodarczymi*, E. Nowak (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2007a.
- Poszwa M., *Zarządzanie podatkami w małej i średniej firmie*, C.H. Beck, Warszawa 2007b.
- Tarczyński W., Mojsiewicz M., *Zarządzanie ryzykiem*, PWE, Warszawa 2001.
- Williams C.A., Smith M.L., Young P.C., *Zarządzanie ryzykiem a ubezpieczenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Wyrzykowska A., *Optymalizacja VAT*, ODDK, Gdańsk 2006.

RISK OF VALUE ADDED TAX

Summary: Tax risk is an inherent element of enterprise activity. It means the uncertainty of tax consequences of undertaken decisions and operations. A particular area of tax risk is the one which concerns value added tax. The identification of the risk of value added tax should be established according to the elements of constructions of VAT. It is essential to distinguish the risk of correct realization of tax duty and the risk related to tax optimization.